

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

5 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 5, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ҚОДИРОВ Умиджон Абдимуратович ДАВЛАТНИНГ ИЖТИМОИЙ СИЁСАТИ ВА ФУНКЦИЯСИНинг АЛОҚАДОРЛИГИ.....	8
---	---

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

2. ЙЎЛДОШЕВ Азизжон Эргаш ўғли ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ОЧИҚ ҲАЙЪАТ МАЖЛИСЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.....	17
3. МАХКАМОВ Дурбек Нематович ЎСИМЛИК ДУНЁСИ ОБЪЕКТЛАРИНИНГ ДАВЛАТ КАДАСТРИ ҚОНУНЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	25
4. ИЛҲОМЖОНОВ Бахромжон Махкамжонович НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ ОРҚАЛИ ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	31
5. РАХМОНОВ Бекзод Хасанович ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ ХАВФ-ХАТАРЛАРНИ БАҲОЛАШ АМАЛИЁТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	39
6. РЎЗИЕВ Аҳроп Икромович НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТ ЛОЙИҲАЛАРИНИНГ ТАРТИБГА СОЛИШ ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	46

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

7. ОДИНАЕВ Адҳам Саъдуллоевич НЕУСТОЙКА ҚЎЛЛАШНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	52
8. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНинг ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК, АЛОҚА ВА АХБОРОТ СОҲАСИДАГИ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ДОИР НОРМАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	58
9. ЯКУБОВ Аҳтам Нусратуллоевич РАҚАМЛИ АКТИВНИ ТУШУНИШ БЎЙИЧА ДОКТРИНАЛ ЁНДАШУВЛАР ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА.....	65
10. САИДОВ Максудбек Норбоевич ВОПРОСЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВ УЧАСТНИКОВ НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОГО ОБЩЕСТВА С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ.....	75
11. БОЗАРОВ Сардор Сохибжонович СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДОИРАСИДАГИ АХЛОҚИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ТУСДАГИ МАСАЛАЛАР.....	84

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

12. САИДБЕКОВ Бобурбек Рустамбекович

ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ХУСУСИЙ МУЛК МУҲОФАЗАСИ ВА ХАБЕАС КОРПУС
ИНСТИТУТИ ДОИРАСИДА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ҲИМОЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ 90

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

13. ПОЛВОНОВ Нажмиддин Аслиддинович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКИ МУСОДАРА ҚИЛИНИШИ МУМКИН БЎЛГАН
ШАХСЛАР ДОИРАСИ 97

14. ТОШЕВ Отабек Содиқович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИГА АЙБГА ИҚРОРЛИК ТЎҒРИСИДА КЕЛИШУВ ИНСТИТУТИНИНГ
ЖОРИЙ ЭТИШ МАҚСАДИ ВА ИЖТИМОИЙ ЗАРУРАТИ 103

15. РОМАДАНОВА Таисия Александровна, МУХАМЕДЖАНОВА Мадина

Махкамжановна

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ-ТЕХНОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАР ИЗЛАРИНИНГ ТРАСОЛОГИК
ЭКСПЕРТИЗАЛАРИНИ ЎТКАЗИШДА ПРОФИЛАКТИК ФАОЛИЯТ 111

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

16. СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович

СУДЬЯЛАРНИНГ ХОЛИСЛИГИ ДЕМОКРАТИЯ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ
ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ МЕЗОНИ..... 115

17. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович, БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи

МЕҲНАТКАШ-МИГРАНТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ
ЎЗИГА ХОС СУБЪЕКТЛАРИ СИФАТИДАГИ МАҚОМИ..... 125

18. АЪЗАМХУЖАЕВ Умидхон Шавкат угли

МЕЖДУНАРОДНОЕ ДОГОВОРНО-ПРАВОВОЕ РАЗВИТИЕ ТРАНСПОРТНОЙ СЕТИ
ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ..... 134

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

ҚОДИРОВ Умиджон Абдимуратович

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Магистратура Ҳуқуқий
фанлар кафедраси бошлиғи, юридик фанлари номзоди, доцент

ДАВЛАТНИНГ ИЖТИМОЙ СИЁСАТИ ВА ФУНКЦИЯСИНING АЛОҚАДОРЛИГИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): ҚОДИРОВ У.А. Давлатнинг ижтимоий сиёсати ва функциясининг алоқадорлиги // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 5 (2022) Б. 8-16.

 5 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-5-1>

АННОТАЦИЯ

Мақолада давлатнинг ижтимоий сиёсати ва давлатнинг ижтимоий функция тушунчаси, моҳияти, таснифи, ўзига хос хусусиятлари ҳамда уларнинг ўзаро алоқадорлиги илмий-назарий таҳлил этилган ҳамда бугунги кунда замонавий давлатнинг ижтимоий сиёсати ва ижтимоий функцияси қандай бўлиши кераклиги тавсифланган. Ишда ижтимоий сиёсат фуқароларнинг нафақат моддий муаммоларинигина ҳал қилишга қаратилган фаолият сифатида қаралмай, балки давлат ички сиёсатининг асосий қисмини ўзида ифода этишига доир қарашлар илгари сурилган. Бугунги кунда “ижтимоий сиёсат”, “ижтимоий ҳимоя” каби тушунчалар аввалгисидан фарқ қилиб, ҳаётимизда содир бўлаётган ўзгаришларни тобора кўпроқ ўзида акс эттириши тадқиқ этилган.

Мақолада ижтимоий ҳимоя қилиш сиёсати муҳтожларга моддий ёки пул шаклида ёрдам кўрсатишдангина иборат бўлмасдан, мамлакат ижтимоий инфратузилмасининг нормал ишини таъминлаш, бу соҳада самарали давлат ва жамоат бошқарувини амалга ошириш, фуқаролар учун ҳар томонлама қулай яшаш шароитларини таъминлаб бериш масалаларини ўз ичига олиши илгари сурилган. Шу билан бирга ишда давлатнинг ижтимоий сиёсати ва давлатнинг ижтимоий функциясини такомиллаштириш масалалари ҳақида сўз юритилган.

Калит сўзлар: давлат, функция, ижтимоий давлат, ижтимоий функция, ижтимоий сиёсат, ижтимоий соҳа, ижтимоий ёрдам, ижтимоий ҳимоя.

КОДИРОВ Умиджон Абдимуратович

Начальник кафедры юридической дисциплины магистратуры МВД
Академии Республики Узбекистан, кандидат юридических наук, доцент

ВЗАИМОСВЯЗЬ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ И ФУНКЦИИ ГОСУДАРСТВА**АННОТАЦИЯ**

В статье научно и теоретически анализируются понятие, сущность, классификация, особенности социальной политики и функции государства, и их взаимосвязь, дается описание социальной политики и функция современного государства. В работе высказывается мнение, что социальная политика является не только деятельностью, направленной на решение материальных проблем граждан, но и представляет собой основную часть внутренней политики государства. Сегодня, такие понятия, как «социальная политика» и «социальная защита», отличаются от прежних, в связи с чем, было изучено, то, что они все больше отражают изменения, происходящие в нашей жизни.

Предлагается, чтобы политика социальной защиты заключалась не только в оказании материальной или денежной помощи нуждающимся, но и в обеспечении нормального функционирования социальной инфраструктуры страны, и осуществления эффективного государственного и общественного управления в этой сфере. В работе рассмотрены вопросы социальной политики государства и совершенствования ее социальной функции.

Ключевые слова: государство, функция, социальное государство, социальная функция, социальная политика, социальная сфера, социальная помощь, социальная защита.

KODIROV Umidjon

Head of the Master's Department of Law sciences, Academy of the MIA of the Republic of Uzbekistan, candidate of legal sciences, associate professor

THE RELATIONSHIP OF SOCIAL POLICY AND FUNCTION OF THE STATE**ANNOTATION**

This article theoretically analyzes the concept, essence, classification, specific features of the social policy, function of the state and their relationship. In addition, the article describes how the social policy and social function of a modern state should be today. The proposal has been suggested that social policy is not only an activity aimed at solving the material problems of citizens, but also represents the main part of the state's internal policy. Today, concepts such as «social policy» and «social protection» differ from the previous ones, and it has been studied that they increasingly reflect the changes taking place in our lives.

It is also proposed that the social protection policy does not consist only of providing assistance to the needy in the form of material or money, but also includes the issues of ensuring the normal operation of the country's social infrastructure, implementing effective state and public administration in this area, and providing all-round comfortable living conditions for citizens. Furthermore, the issue of the social policy of the state and improvement of the social function of the state is thoroughly discussed in this article.

Keywords: state, function, social state, social function, social policy, social sphere, social assistance, social protection.

Инсоният тарихи ва фан инсонларнинг шахсий ва ижтимоий онги асосан, ташқи, моддий омиллар ва шароитлар таъсири остида шаклланганлигини исботлади. Замонавий давлат ўзини дунёнинг қурувчиси сифатида эмас, балки бошқа бировнинг фаровонлигининг яратувчиси, ҳиссиётли, ижодий, индивидуал мавжудот сифатида

ҳис қилиши ва ўзини намоён қилиши учун давлат атрофдаги шароитларни тегишли равишда тартибга солиши керак эканлигини исботлади.

Бугунги кунда кўпгина мамлакатларнинг давлат ривожланишидаги умумий тенденциялари шундан иборатки, глобаллашув ва иқтисодий инқирозлар таъсирида ижтимоий сиёсат аста-секин либераллаштирилмоқда. Бу эса давлатнинг ижтимоий соҳадаги иштирокини пасайишига олиб келади.

Фикримизча, ижтимоий сиёсат бозор иқтисодиётининг таркибий қисми бўлиб, унинг қандай амалга оширилади, мамлакатнинг иқтисодий ўсиши ва аҳолининг бандлиги билан боғлиқдир. Эндиликда мамлакатимизда ижтимоий сиёсат жамият аъзоларининг моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондириш билан боғлиқ ҳуқуқий, ташкилий, иқтисодий ва бошқа йўналишларни ўзида комплекс мужассамлаштирган давлат сиёсати даражасида амал қилаётган бўлса, ижтимоий ҳимоя сиёсати давлат томонидан аҳолини ижтимоий ҳимояга муҳтожлар қатламларини моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, зарур инфратузилмани шакллантириш ва улар нормал фаолиятини таъминлаш, бу соҳанинг самарали бошқарувини амалга ошириш, фуқаролар учун ҳар томонлама қулай яшаш ва меҳнат шароитларини таъминлаб беришга қаратилган чора-тадбирлар мажмуаси сифатида намоён бўлмоқда.

Бугунги кунда “ижтимоий сиёсат”, “ижтимоий ҳимоя” каби тушунчалар аввалгисидан фарқ қилиб, ҳаётимизда содир бўлаётган ўзгаришларни тобора кўпроқ ўзида акс эттирмоқда. Шу сабабли эндиликда ижтимоий сиёсат фуқароларнинг фақат моддий муаммоларинигина ҳал қилишга қаратилган фаолият бўлмай, балки давлат ички сиёсатининг асосий қисмини ўзида ифода этади. Ижтимоий ҳимоя қилиш сиёсати эса муҳтожларга моддий ёки пул шаклида ёрдам кўрсатишдангина иборат бўлмасдан, мамлакат ижтимоий инфратузилмасининг нормал ишини таъминлаш, бу соҳада самарали давлат ва жамоат бошқарувини амалга ошириш, фуқаролар учун ҳар томонлама қулай яшаш шароитларини таъминлаб бериш масалаларини ўз ичига олади.

Ижтимоий сиёсат – бу жамият ижтимоий ҳаётини йўлга қўйиш, ижтимоий инфратузилмалар фаолиятини ташкил қилиш, бошқариш, фуқароларнинг ижтимоий ҳуқуқларини амалга оширилиши учун шароит яратиш, ушбу **ҳуқуқларнинг** рўйбга чиқарилишини кафолатлаш, самарали ҳимоя этилишини таъминлаш юзасидан давлат тадбирлари комплексидан иборатдир.

Давлат ижтимоий сиёсати жамият тараққиёти, барқарор ривожланиш, фуқаролар фаровонлиги, уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари дахлсизлигига хизмат қилмоғи лозим. Бугунги кунда ижтимоий сиёсат фуқароларнинг фақат моддий муаммоларинигина ҳал қилишга қаратилган фаолият бўлмай, балки давлат ички сиёсатининг асосий қисмини ўзида ифода этади.

Ҳозирги вақтда давлат таълим, фан, маданият ва фуқароларнинг соғлиги соҳасидаги давлат сиёсатини амалга оширишга катта эътибор қаратмоқда.

Ушбу соҳаларда ижтимоий функция таълим, илмий муассасалар, шунингдек маданий муассасаларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш (молиявий, моддий, дастурий) шаклда амалга оширилади. Уларнинг ишини бошқариш ва ташкил этишга келсак, улар автономдир, ўз фаолиятларида эркин ва давлат аралашуви бу ерда қабул қилиниши мумкин эмас.

Давлатнинг ижтимоий функциясини илмий таҳлил қилиш натижаларига қуйидаги фикрлар таъсир қилади: уни амалга ошириш субъектларининг қайси бири асосий, қайси бири ёрдамчи рол ўйнайди, шунингдек, уни амалга ошириш ҳар бир субъектининг ваколат доираси қандай эканлигини аниқлаб олиш мақсадга мувофиқдир.

Бугунги кунда давлатнинг ижтимоий ҳимоясини амалга оширувчи органлар давлатнинг ижтимоий функциясини амалга оширишда ўз ваколатларини бажариб келаётган бўлсаларда, аммо бу соҳада ечимини кутаётган муаммолар йўқ, эмас. Хусусан нафақа таъминотини ислоҳ қилиш, барча тўловлар ва нафақалар тизимини

қайта кўриб чиқиш лозим. Нафақалар тўлашни шундай ривожлантирмоқ керакки, улар фуқароларнинг моддий-маиший эҳтиёжларининг қондирилишини таъминлаш шарт. Ҳозирги кунда ижтимоий ёрдам асосли кимларга берилиши кераклиги тўғрисидаги масала ўзини тўлиқ ечимини топгани йўқ.

Дарҳақиқат, унинг илмий-назарий қарашларида ижтимоий адолат, манзиллик, ижтимоий ёрдамнинг самарадорлигига эришиш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш масалалари миллий анъана ва тарихий урф-одатларга таянган ҳолда иқтисодий ва ижтимоий соҳаларга доир муаммолар билан узвий равишда боғлаб ҳал этилиши сингари тамойиллар мавжудлигини кузатамиз. Айниқса, ижтимоий таъминотни жамият маблағлари ҳисобидан амалга оширилиши тамойили, профессор М.Усманова қайд этганидек [9, Б.38], унинг тадқиқот предмети сифатида кейинчалик кенг ўрганилишига сабаб бўлди.

Иқтисодчи олимлар уни қўллаб-қувватлайди [10, Б.16]. Илмий жамоатчилик [8, Б.205] эътирофига мувофиқ “ижтимоий ҳимоя нафақат давлат органлари ва ташкилотлари вазифаси, у шунингдек бутун жамиятнинг диққат-марказида туради”.

Мамлакатимиз ўз мустақиллигига эришгач, бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос концепцияси ишлаб чиқилди. Кучли ижтимоий ҳимоя бешта асосий тамойиллардан бири сифатида белгиланиб, турли соҳа олимлари қайд этганидек, ногиронларга, нафақахўрларга, болали ва кам таъминланган оилаларга, ўқувчи ёшларга, қарияларга, яъни энг қийин аҳволга тушиб қолганларга ёрдам кўрсатиш бу тизимнинг асосий йўналиши бўлди [7, Б.177]. Оилаларни фаол ижтимоий муҳофаза қилиш чора-тадбирлари кўрилди. Улар орасида ҳарбий хизматчилар оилалари ҳам мавжуд эди.

Фикримизча, давлатлар ижтимоий сиёсатни амалга оширишда умумий хусусиятларга эга бўлиб, ижтимоий соҳада маълум устуворликка эга ва давлат ўз ижтимоий функциясини алоҳида тартибда ташкил этади.

Бозор муносабатларининг кенг жорий этилишига тўсқинлик қилувчи, ижтимоий-иқтисодий тараққиётимиз суръатларини секинлаштирувчи омиллардан яна бири собиқ иттифоқ даврида юритилган сунъий тенгликка қаратилган ижтимоий сиёсат туфайли инсонларда боқимандалик, тайёрга айёрлик, жамиятга камроқ берган ҳолда ундан кўпроқ юлиб олишга интилиш психологияси шаклланиб қолди.

Бундай зарарли, маънавий-руҳий ҳолат инсонлар томонидан бозор принципларини ўзлаштириб олинишига ҳалақит берар, меҳнатга, мулкка янгича муносабатлар шаклланишига тўсқинлик қилар эди. Ушбу салбий иллатни бартараф қилиш мақсадида давлат томонидан кўрилган, айтиш мумкинки, кескин чора-тадбирларга қарамасдан, бундай ҳолат бугунга қадар батамом тугатилгани йўқ ва тараққиётимизга сезиларли даражада тўсқинлик қилиб келмоқда.

Бироқ мамлакатимизда Россия Федерациясидагидан тубдан фарқ қилувчи демографик вазият туфайли муаммо тўла ҳажмда ҳал этилгани йўқ. Бу эса ишсизлик кўрсаткичларига, аҳолининг кундалик турмуш даражасига ўз салбий таъсирини ўтказмоқда. Бизнинг фикримизча, аҳоли бандлиги сиёсатига тузатишлар киритилиши лозим. Бунда кичик ва хусусий тадбиркорлик ривожлантирилиши учун ҳуқуқий режим кескин юмшатилиши, эркинлаштирилиши, айниқса, солиқлар ва бошқа мажбурий йиғимлар олиш соҳасидаги ҳаддан ташқари қаттиққўлликдан батамом воз кечилиши керак. Халқимизга эмин-эркин меҳнат қилиш, тадбиркорлик билан бемалол шуғулланиш имкони амалда тўлиқ таъминланиши, бундай фаолиятга давлат органлари, мансабдор шахслар аралашуви ва тазйиқ ўтказишига чек қўйилиши фуқаролар турмуш даражасини юксалтириш, ижтимоий муаммоларни бартараф қилишнинг асосий омилларидан саналади.

Шубҳасиз, бундай шароитда меҳнатга лаёқатли аҳоли психологиясини ўзгартириш ғоят муҳим саналади. Бундай аҳоли ижтимоий ҳимоялашнинг пассив объектдан, давлатнинг ижтимоий ёрдамидан бевосита ва билвосита фойдаланувчидан ўз тақдирининг фаол соҳибига, ўзининг ижтимоий фаровонлиги

учун масъул бўлган шахсга айланмоғи керак. Шу жиҳатдан, россиялик олим И.С.Масловнинг қуйидаги фикри ўринли: “Фаол ижтимоий сиёсат ядросини бандлик сиёсати, даромадлар соҳасидаги сиёсат ташкил этади. Ижтимоий сиёсатнинг энг муҳим таркибий қисми сифатида аҳоли бандлиги сиёсати меҳнатга лаёқатли аҳоли меҳнат ва ишбилармонлик фаоллигини ҳар томонлама тўлароқ ишга солиш учун шарт-шароит яратилишининг рағбатлантирилишига қаратилмоғи лозим ва бу оммавий қашшоқлашув ҳамда ишсизликка қарши энг самарали чоралардандир” [6, Б.4].

Ижтимоий давлат жамият аъзоларининг моддий ва маънавий эҳтиёжларини максимал даражада қондириш учун жамиятни ривожлантиришнинг самарали иқтисодий асослари учун қонунчилик ва ҳуқуқий шарт-шароитларни яратиш ва сақлаш, жамият аъзосининг табиий ҳуқуқлари ва мажбуриятлари ҳамда унга ҳақ тўлаш ўртасидаги мувофиқликни таъминлашдан иборат. Шундан келиб чиқиб, давлат ижтимоий сиёсатни олиб боришдаги ижтимоий давлат қуйидаги ижтимоий функцияларни бажаради:

- аҳоли бандлиги ва даромадларининг ўсишини таъминлаш;
- компаниянинг барча аъзоларини ижтимоий суғурта билан таъминлаш;
- таълим, соғлиқни сақлаш ва маънавий-маданий ривожланишдан фойдаланиш имкониятини таъминлаш;
- ижтимоий ҳимояга муҳтожларни ижтимоий ҳимоя қилиш;
- жамиятдаги ижтимоий тенгсизликни юмшатиш, имтиёзларни қайта тақсимлаш орқали муносиб яшаш шароитларини яратиш;
- ижтимоий хизматлар кўрсатиш.

Таъкидланган масала бўйича Н.Б.Азаровнинг ёзишича, давлат жамиятни самарали бошқариши учун икки муҳим вазифани бажариши: биринчидан, ижтимоий мақсад ва вазифани белгилаши, ушбу мақсадга мос моддий ҳамда бошқа ресурсларни ажратиши, яъни макроиқтисодий даражада ишлаб чиқаришни ривожлантириши; иккинчидан эса, ижтимоий сиёсатнинг рўёбга чиқарилишини таъминлай оладиган даражада қонунчилик концепциясини тайёрлаши кераклигини илгари суриб, иккинчи вазифани ҳал этиш учун “Ижтимоий сиёсат тўғрисида”ги қонунни қабул қилиш зарурлигини таклиф этади. Бундай қонуннинг қабул қилиниши давлат ижтимоий сиёсати мақсад ва вазифаларини, унинг асосий тамойилларини, ижтимоий сиёсатнинг рўёбга чиқарилиши билан боғлиқ бўлган бошқа кўплаб муҳим масалаларни қонунчилик даражасида ҳал этиш имконини беради.

Шунингдек у “ижтимоий ҳимоянинг нормал амал қилиши учун уни рўёбга чиқариш соҳасидаги қонунчиликни таъминловчи концепция ишлаб чиқилиши керак. Унда бугунги аҳвол ҳамда эртанги истиқбол йўллари аниқ белгилаб олинмоғи, мавжуд ресурслар доирасида ижтимоий сиёсатни ривожлантириш йўллари назарда тутилмоғи лозим” [2, Б.7] эканлигини илгари суради.

Ижтимоий соҳага оид қонунчилик нормаларининг ўзига хос хусусиятлари билан унинг тармоқ тизимини белгилайди. Биринчи навбатда, шуни таъкидлаш лозимки, ижтимоий қонунчиликни ижтимоий ҳуқуқий тармоқ сифатида тавсиф қилмайди. Шу ўринда унинг етарли кодификацияланмагани ҳақида сўз юритилаётгани йўқ. Н.Б.Азаровнинг фикрича, “ижтимоий сиёсат нормал амал қилиши учун бу сиёсатни рўёбга чиқариш концепцияси тайёрланиши, мавжуд ресурсларни эътиборга олган ҳолда ижтимоий сиёсат шаклланиши ва ривожланиши асослари назарда тутилиши керак” [2, Б.7].

Яна бир россиялик олим А.П.Александрова давлатнинг фаол ижтимоий сиёсат олиб бориш имконияти юқори маҳсулдорлик ва динамик ўсиш суръатларига эга кучли бозор иқтисодиёти билан боғлиқ эканлигини илгари суради [3, Б.49]. Унинг фикрича, ижтимоий сиёсат асосий ижтимоий имтиёзлардан фойдаланиш имконияти ва мақбул сифат тамойиллари асосида олиб борилиши кераклиги, бунинг учун эса биринчи навбатда, даромадлари тирикчилик даражасидан анча паст бўлган

инсонларга ёрдам беришни маъқуллайди. Шу муносабат ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун қуйидаги йўналишларни таклиф қилади:

1) иш ҳақини оширишга, ишчи ва иш берувчилар ўртасида тенг ҳуқуқли иқтисодий муносабатларни шакллантиришга, меҳнатнинг самарали ишлашига қаратилган меҳнат қонунчилигини ислоҳ қилишни давом эттириш, таълим, соғлиқни сақлаш, маданият каби ижтимоий институтларнинг жадал ривожланиши учун шароит яратиш ва ижтимоий шериклик механизмларини ривожлантириш;

2) давлат томонидан таркибий чекловларни ўз вақтида аниқлаш ва уларни бартараф этиш учун технологияларни ишлаб чиқишни талаб қиладиган иқтисодий ўсишга тўқинлик қиладиган муаммоларни бартараф этишга қаратилган таркибий сиёсат олиб бориш;

3) мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишнинг самарали механизмларини жорий этиш, товарлар, хизматлар ва капитал, ресурслар, рақобатбардош бозорларни ривожлантириш, банкротлик процедуралари ва корпоратив бошқарувнинг халқаро стандарталарини тарқатиш, кичик ва ўрта корхоналарнинг рўлини ошириш;

4) ўзларининг молиявий мажбуриятларини қатъий бажариш ва бюджетдан иқтисодий ва ижтимоий сиёсатнинг фаол воситаси сифатида фойдаланиш давлатнинг асосий вазифаси бўлиши, юқоридаги барча вазифаларни ҳал қилиш умумий иқтисодий маконни мустаҳкамлаш, харажатлар соҳасидаги бюджет сиёсатни такомиллаштириш (ижтимоий-иқтисодий сиёсат устуворликларидан келиб чиққан ҳолда), давлат бюджети балансини таъминлаш.

Бизнинг фикримизча, давлатнинг ижтимоий сиёсат соҳасидаги фаолияти (таълим, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот) аҳолини ижтимоий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уни ижтимоий ҳимоя қилишдан иборат бўлиб, бу давлат ва жамият яхлитлигини сақлаш учун муҳимдир.

Ижтимоий сиёсат давлатнинг ички сиёсати асосий йўналишларидан бири бўлиб, унинг ижтимоий тизими барқарорлигини таъминлаш учун яратилган, унинг мақсадлари қуйидагилардан иборат:

мамлакат аҳолисининг турмуш даражасини ошириш;

ижтимоий зиддиятларни юмшатиш ёки йўқ қилиш, жамиятда маълум бир мувозанатга эришиш.

Ижтимоий функцияни янада самарали амалга ошириш учун ижтимоий сиёсатнинг асосий устувор йўналишларига эътибор қаратиш лозим, хусусан:

давлат ўз фуқароларининг ижтимоий ҳолати учун жавобгарлигини тан олиш;

барча фуқароларга бепул таълим ва тиббий хизматларни кафолатлаш;

энг кам иш ҳақи, стипендия ва нафақаларни яшашнинг ҳақиқий қийматига мувофиқлаштириш;

давлат сектори ходимларига иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар ўз вақтида тўланишини кафолатлаш;

оммавий ишсизликнинг олдини олиш, бўшатишган ишчи кучларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш;

оила, оналик ва болалик, фахрийлар ва ногиронларни қўллаб-қувватлаш.

Ҳуқуқ тартиботнинг зарур даражаси давлатнинг ишлаши ва жамиятнинг жадал ривожланиши учун зарур шартларидан биридир. Шу билан бирга, глобаллашув жиноятларнинг усуллари ва воситалари арсеналини бойитган трансмиллий жиноятчиликнинг пайдо бўлишига олиб келди. Бундай шароитда жиноятчиликка қарши курашда унинг ҳар хил кўринишларида давлатнинг, унинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимининг муҳим вазифаси ҳисобланади.

Биринчи навбатда, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини, жамият ва давлат манфаатларини ноқонуний тажоввузлардан ҳимоя қилишга қаратилган ички ишлар органлари давлатнинг ички ишлар органлари тизимида муҳим роль ўйнайди. Бу шуни англатадики, ички ишлар органларининг давлат функцияларини бажариш билан боғлиқ фаолияти кўп жиҳатдан зарур бўлса ҳам лекин хавфсизлик

хусусиятига эга. Шу билан бирга, улар фаолиятининг бир қатор йўналишлари давлат муайян функцияларининг мазмунини ўз ичига олади, шу билан бирга уларнинг роли давлатнинг сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий функцияларида энг аниқ намоён бўлади.

Давлат органларининг бир қатор ижтимоий ваколатларини хусусий ташкилотларга топшириш истаги долзарб назарий муаммо сифатида эътиборга олинмади. Мазкур ҳодиса глобал тенденцияни қабул қилади ва ижобий томонларга (профессионаллик, рентабеллик, рақобатбардошликнинг ошиши, жамоат манфаати) ва салбий томонларга (хусусий монополизация, давлатни текислаш, жавогарликни хиралаштириш ва бошқалар) эга.

Фикримизча, жамият ҳар бир фуқаро қабул қилинган стандартга жавоб берадиган маълумотга эга бўлишидан манфаатдор. Таълимсиз ҳозирги вақтда фуқароларнинг ижтимоий ҳаётда, ишлаб чиқаришда, давлат фаолиятининг барча соҳаларида фаол иштирок этишлари мумкин эмас ва шунинг учун кўплаб давлатларда таълим мажбурийдир.

Шундай қилиб, мамлакатимизда бозор муносабатлари таркиб топтирилар экан, шу ўринда аҳолининг муҳтож қатламларини кучли ижтимоий ҳимоя қилиш принципи мустақиллигимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб амалга ошириб келинаётганлигини алоҳида эътироф этиб ўтиш жоиз. Бу ҳол давлатимиз томонидан юритилаётган ижтимоий сиёсатда, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш юзасидан кўрилатган чора-тадбирларда ўз ифодасини топмоқда. Ушбу далиллар мамлакатимизда бу йўналишда олиб борилаётган ишлар кўлами нақадар катталигидан далолат беради.

Давлатнинг ижтимоий сиёсати жамиятнинг бошқа соҳаларида рўй бераётган жараёнлар кўзгуси деб аташ мумкин. Бироқ бу иқтисодий, ундаги сиёсий ва ахлоқий муносабатлардир. Ижтимоий давлатни шакллантириш ижтимоий сиёсатни давлат сиёсатининг устувор тури сифатида тақсимлашни талаб қилади. Уни амалга оширишда ҳам давлат, ҳам нодавлат муассасалари иштирок этиши керак.

Ҳозирги даврда давлатнинг вазифалари жамият ривожланишининг аниқ тарихий шароитида мураккаб предмети ва мазмунида, шунингдек унинг воситалари ва усулларини таъминлашда кўриб чиқиладиган деб тушуниш керак. Ушбу ёндашув функцияларнинг хилма хиллигини тушунтиришга ва тушунишга имкон беради, уларнинг ҳар бири хусусиятларини ажратиб кўрсатиш ва келажақда илгари номаълум бўлган нарсаларни топишга имкон беради.

Давлат ривожланишининг ҳозирги босқичида ижтимоий ҳимоя, пул маблағлари, табиий ва маънавий қўллаб-қувватлаш, имтиёзлар ва хизматлар, эҳтиёжманд фуқароларнинг эҳтиёжларини қондиришга қаратилган, уларнинг ўзини ўзи таъминлаш учун шароит яратишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи бўлиши керак. Мазкур тадбирлар маҳаллий бюджетлар, шунингдек ижтимоий таъминот тизими томонидан анъанавий равишда амалга оширилмайдиган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилиши керак. Ижтимоий ҳимояни ягона талқин қилиш зарурати, шунингдек, улар тегишли қонунлар асосида амалга оширилаётганлиги билан изоҳланади.

Давлатнинг ижтимоий функцияси ижтимоий ишлаб чиқаришнинг ижтимоий функциясини алмаштирмайди, аксинча, уни тўлдиради. Жамият ҳаётининг соҳаларини инсон меҳнатининг ижтимоий тақсимоли шартлари, шунингдек, жамиятнинг нормал ишлаши ва ривожланишини таъминлаш зарурати деб белгилаш мумкин. Жамиятнинг нормал ишлаши ва ривожланишини таъминлаш учун давлат умумий бошқарув функцияларидан фойдаланади.

Ижтимоий функция мазмун жиҳатдан ҳар хил ва фаолият доираси бўйича катта. Унинг асосий мақсади – меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан таъминлаш ва давлат томонидан қўллаб-қувватлашга муҳтож бўлганларни ижтимоий ҳимоя қилиш. Ижтимоий функция таълим, фан, маданият ва фуқароларнинг соғлиғи соҳасидаги давлат сиёсати киради.

Давлатнинг ижтимоий функцияси тизимининг ривожланиши унинг бошқарув

параметрлари ўзгаргани сайин ўзгариб бормоқда. Давлатнинг ижтимоий функцияси, маълум бир тарихий даврда инсон моҳиятини тушунишни ҳисобга олади.

Давлатнинг ижтимоий функциясини хусусийлаштиришнинг умумий тенденцияси ҳуқуқларни эмас, балки фуқаролик мажбуриятларини оширишда ҳам намоён бўлмоқда. Шунингдек, ижтимоий йўналишдаги жамоат ташкилотлари ва институтларнинг фаоллигини ошириш умумий тенденция ҳисобланади.

Бизнингча, ижтимоий сиёсат ўз олдига фуқароларимиз турмуш даражасини ривожланган мамлакатлар аҳолиси турмуш даражасига етказишдан иборат узоқ муддатли вазифани қўйиши, бу соҳадаги тадбирларни ушбу мақсадга тўла бўйсундириши керак. Айниқса, аҳоли бандлигини таъминлаш давлат ижтимоий сиёсати марказидан ўрин олмоғи, ижтимоий ҳимоялашнинг асосий воситасига айланмоғи керак. Бунда меҳнатнинг рағбатлантирувчи кучи тўлиқ ишга солиниши лозим.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар ривожланиш суръатига мос равишда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш сиёсатида ҳам мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб туб ўзгаришлар амалга оширилди, унинг асосий моҳияти барча аҳоли қатламларини ялпи ҳимоя қилишга қаратилмай, танлаб-танлаб ёрдам кўрсатиш, аниқ табақалар ва шахсларга йўналтирилган ҳолдаги ижтимоий кўмак беришдан иборат бўлди. Зеро, одамларда бозор шароитларида яшаш кўникмаси ҳосил қилиниши билан меҳнатга яроқли ва ўзини ўзи таъминлашга лаёқатли бўлган фуқароларни ижтимоий ҳимоя қилиш зарурати барҳам топди.

Кучли ижтимоий сиёсат тамойили ўтказилаётган иқтисодий ислохотларнинг барча босқичларида даромадни тартибга солиш, ижтимоий таъминот ва ижтимоий кафолатлар бериш, аҳолини иш билан таъминлаш ва меҳнат бозорини шакллантириш, аҳолига ижтимоий хизматлар кўрсатиш, имтиёзлар бериш орқали амалга оширилмоқда.

Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш билан у ёки бу даражада барча бўғинларга мансуб бўлган давлат ҳокимияти вакиллик ҳамда бошқарув органлари шуғулланади. Бунда қонун чиқарувчи орган, яъни вакиллик органи ижроия органларига нисбатан вазифаларнинг белгиловчи функциясини бажарса, ижро этувчи органлар аниқлаштирувчи, татбиқ этувчилик функциясини бажаради. Юқори турувчи ва қуйи давлат органлари бўғинлари ўртасидаги ўзаро муносабатларда ҳам шунга ўхшаш боғлиқликни кузатиш мумкин.

Ижтимоий ҳимоянинг бозор муносабатлари талабларига жавоб берадиган шакл ҳамда услубларини ишлаб чиқиш чоғида бундай ҳимоя билан боғлиқ давлат фаолиятини амалга оширувчи органлар тизими, унинг таркибига кирувчи юридик ваколати ҳажми турлича бўлган органларнинг ўзига хос мақоми, вазифалари бошқа давлат ҳамда жамоат органлари билан ўзаро муносабатлари принциплари ишлаб чиқиши муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, ижтимоий ҳимояга алоқадор давлат органлари иш самарадорлигини ошириш, юклатилган вазифаларни рационал тарзда, қонунийлик, ижтимоий адолат талабларига амал қилган ҳолда бажаришларига эришиш ҳам кун тартибида турган долзарб муаммолардан биридир.

Ҳуқуқий демократик давлатларда кенг жорий қилинган ҳокимиятнинг бўлиниши принципи, нисбатан мустақиллиги ҳамда ўзаро таъсир қилиши, гарчи мамлакатимиз давлатчилиги ва ҳуқуқий амалиётида янгилик бўлса-да, аслида инсоният цивилизацияси тарихи ушбу тамойил билан минг йиллардан буён таниш, ҳатто Арестотель замонларида ҳам [4, Б.234], ундан кейинги ўрта асрларда ҳам ҳокимиятнинг бўлиниш ғояси илгари сурилган [5, Б.143] ва бу ғоя XVIII аср буюк француз революциясининг асосий шиорларидан бири бўлиб хизмат қилган ҳамда конституциявий тарзда рўйбга чиқарилган.

Бугунги кунда Ўзбекистонда ижтимоий ҳимоя тизими сифатли амалга оширилиши учун қулай ижтимоий-иқтисодий муҳит яратилди, зарур ҳуқуқий асослар барпо этилди. Ижтимоий ҳимоянинг тамойиллари Ўзбекистон Республикаси

Конституциясида кафолатланиб, қабул қилинган қонунларда ўз ифодасини топди. Мамлакатда даромад олишнинг кафолатланиши амалга оширилди. Кенг миқёсда янги иш жойларининг яратилиши, аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашиб, ишсизлик муаммосини ҳал қилмоқда. Иш билан таъминлаш муаммосини ҳал этишда айниқса, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш қўл келмоқда. Товарлар сифати, аҳолига хизмат кўрсатиш соҳаларида амалга оширилаётган чора-тадбирлар истеъмолчилар ҳимоясини шакллантириб, аҳоли манфаатларини таъминламоқда. Инфляциянинг олдини олиш, сўмнинг харид кучини сақлаш, бизнес-тижорат устидан давлатнинг муқобил назоратини ўрнатиш, маркетинг, савдо, реклама кабиларни тартибга солиш ижтимоий ҳимояни ривожлантирмоқда.

Мустақил тараққиётимиз давомида амалга ошириб келинаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотлар бозор муносабатлари ва тамойилларига асосланган фуқаролик жамияти барпо этишга қаратилгандир. Бу борада мамлакат Президенти Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг йигирма беш йиллигига бағишланган тантанали маросимда "...Асосий Қонунимизда белгилаб берилган қоида ҳамда тамойиллар негизда самарали миллий қонунчилик тизими, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, фуқаролик жамияти институтлари шаклланиб, ҳаётимизнинг барча соҳа ҳамда тармоқларида кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда, давлатнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва ҳарбий салоҳияти юксалиб, халқимизнинг онгу тафаккури тобора ўсиб бораётир" [1] деб таъкидлаб ўтди.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. Халқ сўзи. 2017 йил 7 декабрь.
2. Азаров Н.Б. О проблемах реализации основных направлений социальной политики администрации Новосибирской области // Аналитический вестник. – М., 1997. – №4. – С. 7.
3. Александрова А.П. Защита социально-экономических прав и свобод: общетеоретический анализ. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Казань 2002. – С. 28.
4. Аристотель. Метафизика. – М.: изд-во Эксмо, 2006. – 608 с.
5. Монтъеске Ш.Л. О духе законов. Избранные произведения. – М.: Мысль, 2017. – С. 620.
6. Маслов И.С. Ключевые вопросы регулирования социально-трудовой сферы // Аналитический вестник. – М., 1997. – С. 4.
7. Алиев Б.С., Ҳошимов Т. Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти. Ўқув қўлланма. –Т.: ТДИУ, 2006. – Б. 146.
8. Муродова Г.М. Ижтимоий ҳимояни фуқаролик ҳуқуқий шартномалар орқали амалга ошириш муаммолари: Аврореф. юрид. фан. номз. дис. ... – Т., 2001. – Б.3.
9. Усманова М.А. Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳимояни ташкил этишнинг фуқаролик-ҳуқуқий муаммолари. Юрид. фан. д-ри. ... дис. – Т.: ТДЮИ, 2006. – Б. 28.
10. Эрназаров Д. Давлат ижтимоий сиёсати самарадорлигини амалга оширишда нодавлат нотижорат ташкилотларининг роли. Иқтисод. фан. номз. ... дис. – Т.: ТДЮИ, 2018. – Б. 26.
11. Газиёв Ш. Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ижтимоий ҳимоя фаолиятини такомиллаштириш муаммолари. Юрид. фан. номз. дис. ... – Т.: ТДЮИ, 2009. – Б. 24.
12. Абдулқосимов Ҳ. Давлат сиёсати: инсон манфаатлари ва ижтимоий ҳимоя // Фуқаролик жамияти. – Т., 2007. – №1. – Б. 160.